

O'QUVCHILARDA ANALITIK TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Tleumuratova Nurjamal Maxsetovna

Qoraqalaog'iston Respublikasi pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi katta o'qituvchisi

Abstract: *This article talks about the meaning and methods of forming and developing students' analytical thinking when teaching social studies in school education.*

Keywords: *thinking, analytical thinking, idea, problem situation, initiative, creative tasks*

Tafakkur ilmiy muammo sifatida qadimdan faylasuflarninggina emas psixologlarning ham tadqiqotlarida o'rganilgan. Faylasuf Rene Dekartning g'oyasiga ko'ra fikrlash insonning bu olamda mavjudligi belgisidir. "Fikrlayapman, demak, mavjudman",- deb yozgan edi u. Psixologlarning ta'kidlashlaricha, tafakkur odatda muammolan, savoldan, tushunmaslik yoki ziddiyatlarni hal qilishga intilishdan boshlanadi. Boshqacha qilib aytganda tafakkur ana shunday vaziyatlarda harakatga keladi. Muammoli vaziyatda bilish sari intilish kuchayganda u faollashadi. Shu sababdan olimlar tafakkurni harakatdagi fikr sifatida o'rganadilar. Zotan harakat tafakkurning yashash shaklidir. Bu harakat alohidalikdan umumiylikka, umumiylikdan esa alohidalikka intilish shaklida namoyon bo'ladi.

Psixolog A.V.Petrovskiy: "Tafakkur muhim bir yangilik qidirish va ochishdan iborat nutq bilan chambarchas bog'liq psixik va sosial-sababiy jarayondir...tafakkur voqelikni analiz va sintez qilishda uni bevosita umumlashtirib aks ettirish jarayonidir",-deb [1;14] izoxlasa, E.G'oziev tafakkur nafaqat psixologiyaning balki mantiq, falsafa xatto kibernetikaning ham tadqiqot ob'ektiga aylanganligini, faqat bu fanlar doirasida tafakkur ilmiy muammolarga bog'liq jihatlardan tadqiq etilishini ta'kidlagan. [2;13] Olimning fikricha, tafakkur bir-biri bilan chambarchas bog'langan xotira, diqqat, tasavvur, idrok kabi boshqa ruhiy jarayonlar bilan uyg'unlikda yuzaga keladi. Psixologlar tafakkur operasialarini analiz va sintez, taqqoslash, abstraksiyalash, umumlashtirish, konkretlashtirish, tasniflash, tizimlash kabi turlarga ajratadilar.

O'quvchilar ongida g'oyaviy bo'shliq paydo bo'lishiga yo'l qo'ymaslik, ularni Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalash, Vatanimiz ravnaqiga xizmat qiladigan barkamol avlodni voyaga etkazish yo'nalishidagi dolzarb vazifalarni amalga oshirish jarayonlarida ularning refleksiv faoliyatini tashkil etish o'ziga xosahamiatga ega.

Ta'lim muassasasi faoliyatini takomillashtirish, pedagogik jarayonlarga innovasiyalarni tatbiq etish, o'quvchilar faoliyatini ilmiy asosda tashkil etish va muvofiqlashtirish samaradorligi o'quvchilarning refleksiv faoliyatini tashkil etish asosida ularning ichki dunyosi, tafakkuri, dunyoqarashining rivojlanishi va ma'naviy

barkamol shaxs sifatida shakllanishini, ya'ni mazkur jarayonning natijaviyligini ifodalaydi.

Analitik fikrlash - bu mavzu darajasida yuzaga keladigan qarama-qarshiliklarni tizimli hal qilish. Analitik tafakkur rivojlangan shakllarida mexanik jarayon emas, balki jonli, erkin faoliyatdir. Biror kishining muammoni hal qilishda foydalanadigan mantiqiy operatsiyalari tuzilishini tizimli kuzatish jarayonida aniqlab bo'lmaydi. Uni aniqlash uchun maxsus tahlil talab qilinadi. Analitik fikrlaydigan sub'ekt vazifa ob'ektning dinamik tuzilishini tushunishga intiladi, bu jarayonda ikkilamchi elementlarni o'tkazib yuboradi. SHunday qilib, "analitik fikrlash haqiqatni ob'ektiv baholashga intiladi" [3;139] Analitik fikrlashni rivojlantirish jarayonida tipik muammolarni hal qilish uchun ma'lum algoritmlar ishlab chiqiladi. SHu bilan birga, tafakkur sub'ektivlik sifatini saqlab qoladi, bu uning keyingi taraqqiyotini oldindan belgilab beradi.

Bugingi maktab darsliklarida ko'pincha yangi ma'lumotlarni qidirishni, tasavvurni qo'llashni talab qiladigan vazifalar mavjud emas. Maktab yoshida ijodkorlikni rivojlantirish uchun barcha sabablar mavjud:

- bolalar yangilikka muhtoj, yangi tajribalarga tayor,
- keng idrok, boy tasavvurga ega,
- g'oyalarni, fikrlash usullarini osongina va moslashuvchan tarzda o'zgartirish;
- o'z faoliyatiga qiziqadi va ishtiyoqi bor

Ijod haqida gapirganda, uning tug'ma belishi mumkin ekanligini unutmashimiz kerak. Ijodiy munosabat va qobiliyatni qanday rivojlantirish masalasi qiyin va murakkab masala. Ijodiy ta'lim - bu eng qisqa vaqt ichida iloji boricha ko'proq g'oyalarni olish emas; u butun shaxs sifatida va barcha shaxsiy rivojlanish bilan bog'liq. Albatta, maktab ijodiy fikrlash va harakatlarni rag'batlantiradigan, tarbiyalaydigan shart-sharoitlarni yaratishi kerak va yaratishi mumkin, o'qituvchilar esa maktab o'quvchilarida shunday munosabat va xulq-atvor, shunday fikrlash va xatti-harakatlarning namunasi bo'lishi kerak. Ideal holda, bu shartlar quidagilardan iborat:

• maktab o'quvchilariga maksimal tashabbus ko'rsatish, tajriba o'tkazish imkonini beruvchi erkin mehnat sharoitlarini yaratish;

- original g'oyalarni qabul qilish va rag'batlantirish;
- o'rganishga qiziqish uyg'otadigan materialdan foydalanish;
- tadqiqot harakatlarini ijobiy baholash, muammolarni izlash, shuningdek, ularni hal qilishga qaratilgan fikrlash

• bolani maktab faoliyatidan ajralmaydigan sharoitlarni ta'minlash, bunga rag'batlantirish, mehnatga mas'uliyat, ijobiy o'zini-o'zi hurmatni rivojlantirish orqali erishiladi;

• o'z-o'zidan tanlagan mavzuga yuqori motivatsiya tufayli topshiriqni bajarishga qiziquvchanlik;

- ulgura olmaslik tashvishidan va qo'rquvidan xoli muhit yaratish;
- psixologik qulaylik, ochiqlik va erkinlikni ta'minlash

Sinf o'quvchilari orasida eng mashhur ijodiy vazifalar bilan tanishib chiqishni maqul kurdim.

1. "Tarixiy malumotlar". Talabalar berilgan (yoki tanlangan mavzu) bo'yicha ma'lumotnoma tuzadilar. Masalan - 10 ta sana, 10 ta hukmdor, ma'lum bir davlat tarixi, tarixiy davr bilan bog'liq 10 ta atama. Ushbu texnikani darsning turli bosqichlarida qo'llash mumkin. Bu bo'limni takrorlash yoki yangi mavzu boshlanishidan oldin, individual topshiriq sifatida bo'lishi mumkin. Amalga oshirish shakllari xilma-xild bolishi mumkin - bukletlar, taqdimotlar, ma'lumotnomalar. Bunday ijodiy vazifa yordamida bolalarda tanqidiy fikrlash rivojlanadi, o'zlarini tarixiy jamiyatning bir qismi sifatida his qiladilar, chunki mamlakatimiz tarixi haqida bilish haqiqatan ham muhimligini ular sezinadilar.

2. "Tarix bo'yicha gid". Bir davlat, voqea va boshqalar tarixini erkin shaklda taqdim etish. O'quvchilarga tanlangan mavzu bo'yicha ma'lumot berishda to'liq erkinlik beriladi. Bu usul bolaning barcha ijodiy salohiyatini ochib berishga imkon beradi. Maktab o'quvchilari she'rlar yozadilar, sayohat xaritalarini chizishadi, shaharga bostirib kirish ya'ni ma'lum bir davr muhitini yaratadilar. Tanqidiy, ijodiy va ijodiy fikrlash to'liq ishtirok etadi.

3. Mantiqiy zanjir. Birinchi so'z beriladi, talabalar o'z variantlarini argumentlashtirib, zanjir bo'ylab davom etishlari kerak. Siz nafaqat atamalarni, balki sanalarni, shaxslarni ham ishlatishingiz mumkin. Asosiysi, sizning tanlovingiz mantiqiy asosga ega bo'lishi kerak. Bunday ish bilan nafaqat o'tilgan materialni takrorlash, balki mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin bo'ladi.

Albatta, bu ijodiy topshiriqlar har kuni qo'llanilmaydi, ular o'qituvchi va o'quvchilarning keng ko'lamli tayyorgarligini talab qiladi va barcha sinf jamoalari uchun mos emas, lekin muayyan holatda ish o'zining ijobiy natijalarini berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Petrovskiy A.V. va boshq. Umumiy psixologiya. T.: O'qituvchi.-1992
2. G'oziev E. Tafakkur psixologiyasi. T.: O'qituvchi.-1990
3. Игракова О.В. Формирование аналитического мышления у студентов педагогического ВУЗа, дис.к.п.н. /О.В.Игракова. Славянскна-Кубани: 2006.